

LIBRI

www.libridergi.org

Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi
Journal of Book Notices, Reviews and Translations

Sayı V (2019)

Ksanthos'tan Yeni Bir Mezar Yazıtı

Emine BİLGİÇ KAVAK

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı V: Ocak-Aralık 2019) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni E. Bilgiç Kavak, "Ksanthos'tan Yeni Bir Mezar Yazıtı". *Libri* V (2019) 299-305.

Geliş Tarihi: 06.11.2019 | Kabul Tarihi: 25.11.2019

Elektronik Yayın Tarihi: 29.11.2019

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

Ksanthos'tan Yeni Bir Mezar Yazıtı

A New Epitaph from Xanthus

Emine BİLGİÇ KAVAK *

Öz: Bu çalışmada 2014 yılı Ksanthos Kazıları kapsamında gerçekleştirilen epigrafik çalışmalarda kayda geçirilen yeni bir Hellence mezar yazıtı tanıtılmaktadır. Söz konusu yazıt, lahdin kapağında ve lahdin bir kısmı tahrip edilmiş *tabula ansata*'sı üzerinde yer almaktadır. Mezar sahibi Euelthon oğlu Aurelius Moles adlı bir kişidir ve mezarı II. Enteimos oğlu M. Aurelius Krateros'un başrahipliği sırasında satın almıştır. Moles ve Enteimos isimleri kentte şimdiye kadar kayıt altına alınmamıştır. Yazıt, "Aurelius/Aurelia" *gens* isimleri ve harf karakterleri dolayısıyla MS III. yüzyıl civarına tarihlendirmek mümkündür.

Anahtar sözcükler: Ksanthos, Nekropolis, Mezar Yazıtı

Abstract: This paper presents a new Greek epitaph which was found during the epigraphical survey conducted within the scope of the Xanthus Excavations 2014. The inscription in question is written on the lid and on the damaged *tabula ansata* of the sarcophagus. The grave owner is Aurelius Moles, son of Euelthon who purchased the grave during the priesthood of M. Aurelius Krateros, the son of Enteimos II. The names Moles and Enteimos have not been recorded in the city so far. The inscription is dated to the IIIrd century AD based on *gens* "Aurelius/Aurelia" and character of the letters.

Keywords: Xanthus, Necropolis, Epitaph

Bu çalışma, Ksanthos kenti epigrafi çalışmaları kapsamında 2014 yılında Kuzeydoğu nekropolis alanında kayda geçirilen yeni bir Hellence mezar yazıtının tanıtımını kapsamaktadır¹. Ksanthos kentinde bulunan ve şimdiye kadar yayımlanmış olan yazıtlar arasında mezar yazıtları onurlandırma yazıtlarına kıyasla sayı bakımından daha az belgelenmiştir. Nitekim mezar yazıtlarının yayımlı/yayımsız toplam sayısı 95 adettir. Bunların 83 tanesi TAM II'de kayda geçirilmiştir. Söz konusu mezar yazıtlarından 28 tanesi mezar yapılarının kullanımına ilişkin ifadeleri ve belirtilen kullanımın aksi durumuna istinaden uygulanacak olan ceza metinlerini içermektedir. Diğer belgeler ise genel olarak mezar sahiplerinin anısına yazılan basit metinlerden oluşmaktadır.

Ksanthos kentindeki mezar epigramlarında ceza tahsil kasasının en yaygın kullanımı "τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ" ifadesi ile en kutsal kasadır². Kutsal kasaya ödenen meblağ 1000-5000 *drakhmai* arasında değişiklik göstermektedir. En yüksek miktar olan 5000 *drakhmai* sadece TAM II 332 ve 350 numaralı yazıtlarda kayıt altına alınmıştır. Kentteki mezar yazıtlarında geçen diğer ceza kasaları ise 500-2500 *drakhmai* arası ödeme yapılan *gerusia* ve kent kasası, 5000 ve 10.000

* Post-doc., Koç Üniversitesi Suna İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (Akmed), Antalya. ekavak@ku.edu.tr | 0000-0002-7736-4019

¹ Yazıt, P. Baker ve G. Thériault tarafından 2003 yılı çalışma raporlarında belirtilmiş, fakat deşifasyonu yapılmamış ve yayımlanmamıştır (bk. des Courtils – Laroche 2004, 316-319; ayrıca bk. SEG 54, 1464). Ksanthos kenti epigrafi araştırmaları üzerine genel bir değerlendirme için bk. Tüner-Önen 2014, 307-22.

² TAM II 325, 327, 331, 332, 339, 340, 348, 349, 350, 351, 352.

drakhmai ile Ksanthosluların halkı (*demos*) ve 500-10.000 *drakhmai* ile imparatorluk kasasıdır³. Genel olarak yayımlanmış yazıtlarda ceza tahsil kasaları tek olmakla birlikte TAM II 325 ve 331'de hem en kutsal kasaya ve *gerusiaya*; 356 numaralı epigrafik belgede ise kent ve imparatorluk kasasına (*fiscusa*) ödeme yapıldığı görülmektedir⁴.

Bu çalışmada ele alınan Aurelius Moles ve eşine ait olan mezar yazıtı Ksanthos kenti yazıtlarında ilk kez Panemos ayı isminin geçtiği bir örneği teşkil etmektedir. Bununla birlikte Likya Bölgesi'nde kullanımı yaygın olan Moles ismi de kentte ilk defa bu yazıtla belgelenmektedir.

Aurelius Moles ve Eşinin Mezar Yazıtı

Ksanthos kentinin Kuzeydoğu nekropolis alanında 2014 yılı epigrafi çalışmaları sırasında tespit edilen kireçtaşından lahit mezar. Üçgen çatılı bir forma sahip olan lahdin on bir satırlık yazıtının ilk kısmı lahit kapağının uzun kenarında üç satır halinde izlenebilmektedir. Metnin geri kalanı ise lahit gövdesinde bulunan ve neredeyse tamamına yakınının kaçak kazıcılar tarafından tahrip edildiği anlaşılan iki parçadan müteşekkil *tabula ansata* üzerinde devam etmektedir. *Tabula ansata* içerisindeki yazıtın ilk üç satırı parçalanmıştır. Fakat günümüze kadar korunagelen kısmı 4. satırın sonlarından itibaren okunabilmektedir.

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu nekropolis alanı.

Ölçüler: Yük.: 0.96 m; Gen.: 2.50 m; Der.: 0.88 m; Harf Yük.: 0.026-0.031 m.

Tarih: MS III. yüzyıl (Aurelius *gens* ismi ve harf karakterleri temel alınmıştır).

³ Gerusia için bk. TAM II 320, 323, 325, 331, 342, 347; kent kasası için bk. TAM II 330, 345, 346, 356, 357; Ksanthosluların halkı için bk. TAM II 322, 334; imparatorluk kasası (*fiscus*) için bk. TAM II 355-356; Tüner-Önen 2014, 318.

⁴ TAM II 325: τῷ μὲν | ἱερωτάτῳ ταμείῳ | * ,αφ' καὶ τῇ Ξαν|θίων σεμνοτάτῃ | γερουσίᾳ * ,βφ'; TAM II 331: τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ | προστείμου δηνάρια δισχειλία | πεντακόσια καὶ τῇ Ξανθίων | γερουσίᾳ δηνάρια χειλία; TAM II 356: ἰς τὴν ,βφ' καὶ | ἰς τὸν φ * μ(ύρια) α'.

Τὴν σωματοθήκην σὺν τῷ ὑποσ{ω}<ο>ρίῳ ἐωνήσατο Αὐρήλιος Μόλης Εὐέλθοντος Ξάνθιος
 2 ἐν τῇ δεκάτῃ τοῦ Πανήμου τοῦ ἐπὶ ἀρχιερ[έως] Μάρ(κου) Ἀυρη(λίου) Κρατέρου Ἐντείμου β' ἔτους
 [ἐ]πὶ τῷ τεθῆναι αὐτὸν καὶ τῇ τῆ[ν γυναῖκα αὐτοῦ Αὐρήλιαν Ξάν]θιαν
 4 [ἐτέρῳ δὲ οὐδενὶ ἕξ]-
 [εστι θάψαι τινὰ. ὁ θά]-
 6 ψας δώσει τῷ ἱερωτά]τῳ
 ταμείῳ δηνάρια πεν]τακόσια,
 8 [ῶν ὁ ἐλένξας λήνψεται τὸ τ]ρίτον
 [ἐ]ν τῷ [ὑπ]οσ{ω}<ο>ρ{ο}ίῳ
 10 ἀν περὶ ῶν διατάξω-
 μαί.

“*Bu lahdi, alt mezar odası (hyposorion’u) ile birlikte Euelthon oğlu Ksanthoslu Aurelius Moles, kendisi ve [kendi karısı falancanın kızı Ksanthoslu Aurelia ...’nin] gömülmesi için ikinci Entemos’un oğlu Mar(cus) Aure(lius) Krateros’un başrahip olduğu yılda Panemos ayının onunda satın aldı.*

[Başka kimseyi bu lahde gömmek izinli değildir. Gömen kişi en kutsal kasaya) 500 [denaria ödeyecek, bu durumu ihbar eden kişi bu gelirin üçte birini alacak]. *Eğer ben onlar -birileri- hakkında vasiyet bırakırsam, ancak o zaman bu alt mezar odasına (gömülebilecekler)”.*

Str. 1: Mezar sahibinin ismi Euelthon oğlu Aurelius Moles (Αὐρήλιος Μόλης Εὐέλθοντος) olarak verilmektedir. Μόλης ismi yerli bir isimdir⁵, Likya Bölgesi’nde oldukça sık kullanılmasına karşın Ksanthos kentinde ilk defa bu yazıtla birlikte kayıt altına alınmıştır. Babasının adı olan Euelthon (Εὐέλθων) ise kentte daha önce ele geçen Marcus Aurelius Euelthon kişisine ait üç onurlandırma yazıtında belgelenmiştir⁶.

Str. 2: Bu satırdaki “ἐν τῇ δεκάτῃ τοῦ Πανήμου” ifadesi Ksanthos kentinde bulunan daha önceki yazıtlarda belgelenmemiştir, fakat Panemos⁷ ayı Likya Bölgesi’nde Kibyra ve Rhodiopolis kentlerinde tespit edilen iki epigrafik belgede geçmektedir⁸. Ksanthos kentinde ise Panemos ayı dışında Dios, Apellaios, Audnaios, Peritios, Artemisios, Daisios, Loios, Gorpaios ve Hyperberetaios ay isimleri önceki yazıtlardan bilinmektedir⁹. Kentte kullanılan söz konusu ay isimlerinin Makedonya takvimi ile benzeştiği görülmektedir¹⁰. Makedonya takvimi özellikle yerel takvimleri bilinen Batı Anadolu dışında Hellenistik Dönem’de etkin bir şekilde kullanılmıştır¹¹. Makedonya takviminde bulunan Ksandikos (Ksanthikos) ve Dystros aylarının kullanımı Ksanthos kentinde henüz yazıtlarla

⁵ Zgusta 1964, § 946-1.

⁶ TAM II 284-286.

⁷ D. Reitzeinstein (2011, 211) Panemos ayını Eylül olarak belirtmektedir; karşı. Trümpy 1997, 26-29; Stern 2012, 257.

⁸ Kibyra kentindeki yazıt için bk. *IKibyra* 296; Rhodiopolis’teki belge için bk. TAM II 905.

⁹ Dios ayı kullanımı için bk. SEG 36, 1220; TAM II 338; Audnaios için bk. SEG 44, 1219 B; Daisios ayı için bk. SEG 60, 1569; Gorpaios ayının kullanımı için bk. SEG 46, 1721, 1723; Peritios ayı için bk. SEG 33, 1183; Hyperberetaios için bk. SEG 33, 1184; Loios ayı için bk. TAM II 262, 351; Artemisios ayı için bk. TAM II 330; SEG 44, 1219 A; Apellaios ayı için ayrıca bk. TAM II 331.

¹⁰ Makedonya takvimi için bk. Samuel 1972, 145-153; Trümpy 1997, 262-266; Gerçek 2011, 84-88.

¹¹ Batı Anadolu dışında yerel takvimlerinden birer ay bilinen kentler Termessos ve Pisidia Antiokheiası’dır (bk. Gerçek 2011, 94).

tespit edilmemiş olsa da Likya Bölgesi'nde kullanımlarının belgelendiği görülmektedir¹². Buna ilaveten Ksanthos kenti yazıtlarında tespit edilen aylardan Peritios, Dios, Hyperberetaios, Daisios ve Loios ay isimlerinin geçtiği en erken tarihli yazıtlar Ptolemaioslar Dönemi'ne (MÖ ca. 305-47) aittir. Kentten Dor, Ion, Aiol gibi diğer takvimlerde geçen ay isimlerinin kullanımına ilişkin herhangi bir epigrafik verinin henüz belgelenmemiş olması kentte Makedonya takviminin kullanıldığını düşündürmektedir. Nitekim aynı takvime ait ay isimlerinin MÖ III. yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar kullanıldığı yazıtlar aracılığıyla görülmektedir¹³.

İkinci satır “ἐπι ἀρχιερέως] Μάρκου Ἀυρηλίου Κρατέρου Ἐντείμου β” cümlesi ile devam etmektedir. Satırda geçen Ἐντείμος ismi kentte ilk kez tespit edilmiştir. Enteimos ismini taşıyan şahıslar Likya'da şimdiye kadar dört kez Olympos ve bir defa da Tlos kentindeki yayımlı yazıtlarda belgelenmişlerdir¹⁴. Fakat B. İplikçiöğlü tarafından 2009 yılı yüzey araştırmaları raporunda Rhodiopolis kentinden MS II. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilen bir yazıtta Lykiarkhes ikinci Enteimos'un bahsi geçmektedir¹⁵. Fakat yazıt yayımlı olmadığı için içeriği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Buna ilaveten D. Reitzenstein, ikinci Enteimos'u Likya'da birlik başrahipliği yapan kişiler arasına almıştır¹⁶. Diğer taraftan Krateros ismi ise Ksanthos kentinde bir yazıtta geçmekle birlikte Likya Bölgesi'nde özellikle Kibyra'da kullanımının yaygın olduğu yazıtlarla belgelenmiştir¹⁷. Marcus Aurelius Krateros Likya Birliği başrahipliği yapan kişiler arasında yer almaktadır¹⁸.

Str. 3: Bu satırda kırık olan kısımda Aurelius Moles'in mezara kendisi ile beraber gömülmesi için *accusativus casus*'ta ve Aurelia ile başlayan karısının ve babasının adlarının yer alması beklenmelidir.

Str. 4-7: Bu satırlar arası yitik olmakla birlikte kentteki ve bölgedeki mezar yazıtları dikkate alındığında mezar sahibinin kendisini tanıttıktan sonra gömülmesini istediği kişileri listelemesi ve ardından mezarın kullanımına ilişkin bilgiler aktarması beklenmektedir (krş. TAM II 331, 351-352). Buradaki tamamlama, *tabula ansata*'nın son iki satırında tespit edilen harf sayılarına ve *tabula*'nın -korunmuş olan sağ tutamacından yola çıkarak- yüksekliği hesaba katılarak yapılmıştır. Buna göre sadece mezarın kullanımına yönelik satırlar tamamlanmıştır. *Tabula* ile kapak üzerindeki yazıt arasında, mezarı kullanacak diğer aile fertlerine ilişkin bilgilerin kazınıp kazınmadığı hususunda bir şey söylenemez. Bu bağlamda yedinci satırın son iki harfi gibi görünen – TΩ harfleri bir üst satıra ait olmalıdır. Zira *tabula ansata* üzerinde kazınan diğer *omega* harflerinin dabulyu-v şeklinde (W) kufi yazıldığı görülürken burada farklı kazındığı dikkat çekicidir. Ayrıca πεν]τακόσια'nın ardından gelen söz konusu harflerin sırayı takip etmeyip ayrı kazındığı aşikardır. Üst satır *tabula ansata*'nın tutamaçlarının darlaştığı yere denk geldiği için alt satırın yanına kazınmış olmalıdır.

Str. 6-7: Bu satırlarında ceza tahsil kasası olarak kentte diğer mezar yazıtlarında sıkça karşılaşılan “ἱερωτάτω ταμείω” teriminin kullanılmış olması muhtemel görünmektedir¹⁹. *Hierotato tameio* (son derece/en kutsal kasaya) ifadesinden de tahsil kurumunun bir tapınağa ya da imparatorluğa

¹² Ksandikos ayının Likya Bölgesi'ndeki kullanımı için bk. TAM II 247, 548, 636-637, 838, 905, 925; *IKibyra* 159. Dystros ayı için ayrıca bk. TAM II 508, 905; *IKibyra* 429.

¹³ Loios ayı hem MÖ III. yüzyıla (bk. TAM II 262) hem de Roma İmparatorluk Dönemi'ne (TAM II 351) tarihlendirilen yazıtlarda geçmektedir.

¹⁴ Tlos için bk. TAM II 591; Olympos kentindeki yazıtlar için bk. TAM II 947, 950, 1093, 1166.

¹⁵ İplikçiöğlü 2010, 157.

¹⁶ Reitzeinstein 2011, 232.

¹⁷ Ksanthos kenti örneği için bk. TAM II 371; bölgedeki diğer kullanımları için ayrıca bk. Petersen-Luschan, *Reisen* II 1889; TAM II 550-551; 629; 650; 866; 870; 1162; *IKibyra* 64, 69, 87, 159, 200, 237, 238, 322, 343.

¹⁸ Reitzeinstein 2011, 211.

¹⁹ Ksanthos kentindeki “ἱερωτάτω ταμείω” ifadesini içeren diğer yazıtlar için bk. TAM II 325; 327; 329; 331-332; 339-340; 344; 348-352.

ait olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür²⁰. Bu kuruma ödenen ceza miktarı ise genel olarak 500-5000 *denarii* arasındadır.

Str. 8: Bu satırın ὦν ὁ ἐλένξας λήνψεται τὸ τρίτον ifadesi ile tamamlanması kentteki diğer mezar yazıtları TAM II 351-352 ve 357 dikkate alınarak yapılmıştır.

Sonuç olarak Ksanthos kentinin kuzeydoğu nekropolis alanında tespit edilen epigrafik belgenin günümüze kadar korunagelen kısımlarından lahdin Aurelius Moles isminde bir kişiye ait olduğu ve mezarı II. Enteimos oğlu Marcus Aurelius Krateros'un başrahipliği sırasında satın aldığı okunmaktadır. Enteimos ve Moles isimleri kentin şimdiki kadar yayımlanan yazıtlarında geçmektedir ve bu isimler bu yazıtla birlikte kentte ilk kez kayıt altına alınmıştır. Yazıt, harf karakterleri dikkate alındığında geç döneme işaret etmekte (özellikle A, Y, E, M, W) ve Aurelius *gens* ismi dolayısıyla MS III. yüzyıl sonrasına tarihlenmektedir. Buna ilaveten yazıtta Ksanthos kentinde ilk defa Panemos (Eylül) ay isminin de kullanımı tespit edilmiş ve böylece kentte yayımlı yazıtlardan Makedonya takvimiyle benzeşen ay isimlerinin sayısı ona ulaşmıştır.

²⁰ Ceza tahsil kasası *hierotaton tameiona* ilişkin olarak ayrıca bk. Avcu 2014, 27-29.

BİBLİYOGRAFYA

- Avcu 2014 F. Avcu, *Lykia Bölgesi Mezar Yazıtlarında Mezar Cezaları ve Ceza Tahsilat Kurumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2014.
- des Courtils–Laroche 2004 J. Des Courtils – D. Laroche, “Xanthos et Le Letoon: Rapport Sur la Campagne de 2003”. *Anatolia Antiqua* XII (2004) 309-340.
- IKibyra* T. Corsten, *Die Inschriften von Kibyra, I: Die Inschriften der Stadt und ihrer näheren Umgebung*. «Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien», 60. Bonn 2002. Nos. 1-448.
- İplikçioğlu 2010 B. İplikçioğlu, “Doğu Likya – Batı Pamfilya Epigrafik-Tarihi Coğrafi Araştırmalar 2009”. *ANMED* (2010-8) 157-158.
- Gerçek 2011 S. Gerçek, *Hellenistik Çağ Batı Anadolu Takvimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 2011.
- Petersen – Luschan 1889 E. Petersen – T. von Luschan, *Reisen in Lykien Milyas und Kibyratien*. Wien 1889.
- Reitzenstein 2011 D. Reitzenstein, *Die lykischen Bundespriester. Repräsentation der kaiserzeitlichen Elite Lykiens*. Berlin 2011.
- Samuel 1972 A. E. Sameul, *Greek and Roman Chronology*. München 1972.
- SEG* *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Volume XXVII. Eds. H. W. Pleket & R. S. Stroud. Netherlands 1977. Volume LIV. Eds. A. Chaniotis, T. Corsten, R. S. Stroud – R. A. Tybout. Leiden 2008.
- Stern 2012 S. Stern, *Calendars in Antiquity: Empires, States, and Societies*. Oxford 2012.
- TAM* *Tituli Asiae Minoris, I. Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti*. Ed. E. Kalinka, Fasc. 1, nos. 1-395, *Pars Lyciae occidentalis cum Xantho oppido*. Vienna 1920. *V. Tituli Lydiae, linguis Graeca et Latina conscripti*. Ed. Peter Herrmann. 2 vols. Vienna 1981 and 1989. Vol. 1, nos. 1-825, *Regio septentrionalis, ad orientem vergens*.
- Trümpy 1997 C. Trümpy, *Untersuchungen zu den Altgriechischen Monatsnamen und Monatsfolgen*. Heidelberg 2011.
- Tüner-Önen 2014 N. Tüner-Önen, “Yeni Yazıtlar Işığında Ksanthos Epigrafi Çalışmaları”. *Cedrus II* (2014) 307-322.
- Zgusta 1964 L. Zgusta, *Kleinasiatische Personennamen*. Prag 1964.